

שם העבודה : ההשפעה על שני סגנונות הוראה בפעילות גופנית על איכות חייהם של צעירים

הלוקים בפיגור שכלי קל ובינוני

שנה : 2002

מס' קטלוגי : 507

שם המגיש : אלמוסני-ג'ואל יעל

עבודת גמר לתואר "דוקטור לפילוסופיה", בית הספר לחינוך, אוניברסיטת חיפה

תקציר המחקר

חוקרים מתחום הספורט והחינוך הגופני, מציינים כי העיסוק בפעילות גופנית יכול לשמש כאמצעי לשיפור בתפקוד המוטורי והפסיכולוגי, בפיתוח מיומנויות ויכולות מוטוריות הדרושות והנחוצות לתנועת הגוף וליעילות בחיי היומיומיים. פעילות זו משפרת את היציבה ותורמת להשתלבות חברתית בשעות הפנאי. כל אלה גורמים לאיכות חיים של צעירים הלוקים בפיגור שכלי קל ובינוני בתנאי שהפעילות הגופנית תתבצע בסגנון המובנה המקובל בבתי ספר לחינוך מיוחד. זאת מן הטעם כי צעירים אלה הרגילים, על הרוב, לחיות במסגרות מוגנות ולא ישכילו לנצל בצורה מועילה למידה בסגנונות הוראה שונים. מחקר זה מנסה לבחון את האפשרות כי למידה בסגנונות הוראה שונים, המתאימים ליעדי ההוראה השונים, יש בה כדי להשביח את ההוראה ולהגיע להישגים שישפרו את איכות החיים של צעירים הלוקים בפיגור שכלי קל ובינוני. הסגנונות שנבחרו, סגנון הציווי (Style Command) וסגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת (Divergent Production Style), מבטאים הבדלים מהותיים באופיים. הם מייצגים את קבוצת הסגנונות המשחזרים ידע (סגנון הציווי) ואת קבוצת הסגנונות היוצרים ידע (החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת).

מטרת מחקר זה, היא להשוות בין ההשפעה של שני סגנונות הוראה בחינוך גופני על שיפור באיכות חייהם של צעירים הלוקים בפיגור שכלי קל ובינוני. הניסוי כלל שני שלבים:

1. השלב הראשון מתחילת הטיפול ועד לסופו שנמשך שישה חודשים.
2. השלב השני מסוף הטיפול עד לסוף תקופת המעקב שנמשך שלושה חודשים.

על רקע זה שוערו מספר השערות עיקריות:

1. בעקבות פעילות גופנית בסגנון החשיבה האלטרנטיבית-המסתעפת יחול שיפור משמעותי בציוני הממדים האלה: עצמאות, והשתלבות חברתית בהשוואה לקבוצת הציווי ולקבוצת הביקורת.
2. בעקבות פעילות גופנית בסגנון הציווי יחול שיפור משמעותי בציוני הממדים האלה: שביעות רצון ויכולת/יצרנות בהשוואה לקבוצת החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת ולקבוצת הביקורת.
3. בעקבות פעילות גופנית בסגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת יחול שיפור משמעותי בציוני הממדים האלה: דימוי העצמי גופני, דימוי עצמי משפחתי, דימוי עצמי חברתי, ושביעות רצון עצמית וזהות עצמית בהשוואה לקבוצת הציווי ולקבוצת הביקורת.
4. בעקבות פעילות גופנית בסגנון הציווי, יחול שיפור משמעותי בציוני הממדים האלה: דימוי עצמי מוסרי, דימוי עצמי אישי, התנהגות וביקורת עצמית בהשוואה לקבוצת החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת ולקבוצת הביקורת.

5. לאחר הסרת תכנית ההתערבות תחול ירידה בכל ממדי איכות חיים ובכל ממדי דימוי עצמי. ירידה זו תהיה גבוהה יותר בסגנון הציווי בהשוואה לסגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת ולקבוצת הביקורת.
6. במהלך הלמידה (לאחר כל יחידת הוראה) ההיגדים המבטאים תחושות של שביעות רצון, של עצמאות, של יכולת/יצרנות ושל השתלבות חברתית, יופיעו בשכיחות רבה יותר בסגנון החשיבה האלטרנטיבית מסתעפת בהשוואה לסגנון ההוראה בדרך הציווי ולקבוצת הביקורת.

הכלים שנעשה בהם שימוש הם:

1. שאלום איכות חיים של שאלוק וקייט (Keith, 1993 & Schalock).
2. שאלון טנסי לדימוי עצמי של פיטס (Fitts, 1965).
3. תכנית התערבות בסגנון הציווי ובסגנון החשיבה האלטרנטיבית מסתעפת.
4. שאלות המורה כדי לקבל משוב מהתלמידים לאחר כל יחידת הוראה על פי שאלון איכות חיים המוזכר לעיל.

המדגם כלל 90 צעירים וצעירות הלוקים בפיגור שכלי קל ובינוני, בעלי יכולות מוטוריות דומות, ללא נכות פיזית בגילאי 18-21. המדגם התפלג באופן אקראי לשלוש קבוצות של 30. קבוצה אחת התאמנה בסגנון הציווי, קבוצה שניה התאמנה בסגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת וקבוצה שלישית שימשה כקבוצת ביקורת והתאמנה בסגנון המובנה הרגיל בבית הספר ועל פי תכנית הלימודים המומלצת של משרד החינוך.

לפני הפעלת סגנונות ההוראה השונים, נבדק הקשר בין איכות חיים לבין דימוי עצמי, במטרה לאמוד את הזיקה שבין שני סוגי המשתנים התלויים במחקר זה. נמצאו קשרים בינוניים בין חלק מממדי איכות חיים לבין ממדי דימוי עצמי. ההסבר לכך הוא בקיום שתי מערכות שונות של האישיות, האחת המתייחסת לדימוי שיש לאדם על עצמו המושפע מהתגובה ומהרציה החברתית, והשנייה המתייחסת לתחושת איכות חיים, המתארת את התפיסה הסובייקטיבית שלו.

בעבודה זו שמשו ממדי איכות חיים (Keith, 1993 & Schalock) וממדי דימוי עצמי (Fitts, 1965) כמשתנים תלויים.

ממדי איכות חיים כוללים: שביעות רצון, יכולת/יצרנות, כוח/ עצמאות. אינטגרציה חברתית. ממדי דימוי עצמי כוללים: דימוי עצמי גופני, דימוי עצמי מוסרי, דימוי עצמי אישי, דימוי עצמי משפחתי, דימוי עצמי חברתי, זהות עצמית, שביעות רצון עצמית, התנהגות, ביקורת עצמית ודימוי עצמי כללי.

כמשתנים בלתי תלויים שמשו:

1. הטיפול - שלושת הטיפולים: קבוצה שקבלה שיערי חינוך גופני בסגנון הציווי, קבוצה שקבלה שיעורי חינוך גופני בסגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת וקבוצת ביקורת שקיבלה שיעורי חינוך גופני ללא סגנון מוגדר.
2. שלבי הניסוי: תחילת התוכנית ההתערבות (Pretest), סוף תוכנית ההתערבות (test Post) ומעקב (Follow up).

בנוסף נבדקה האפשרות שמין הנבדקים הוא גורם מתערב. כל אחד מהמשתנים התלויים נותחו באמצעות ניתוח שונות תלת כיווני. שלושת גורמי הניתוח היו:

1. מין הנבדקים
2. סגנונות ההוראה
3. שלבי הניסוי (שלושה שלבים).

הגורם האחרון נותח כגורם עם מדידות חוזרות .
נערכו השוואות בין ממוצעי קבוצות המחקר. במקרה של הבדלים מובהקים נערכו השוואות post hoc
באמצעות רווחים ברי סמך של 95%.

בהמשך פרק זה, תוצגנה השוואות בין קבוצות המחקר בשלבים השונים.
במקרים של אינטראקציה בין שלבי הניסוי והטיפול, נערכו שני ניתוחי שונות דו כיווניים כדי לאתר את
מקור האינטראקציה. באחד נבחנה האפשרות לאינטראקציה בין סוג הטיפול לבין השלב הראשון של
הניסוי (קדם - בתר) ובשני נבחנה האפשרות לאינטראקציה בין סוג הטיפול לבין שלב הסרת הטיפול
(בתר - מעקב לאחר הסרת הטיפול). מגמות השינוי בכל קבוצה בין שני שלבי ניסוי נבדקו על ידי
השוואה של רווחים ברי סמך של 95% לממוצעים.

השוואת קבוצות הטיפול באיכות החיים לאחר כל יחידת לימוד, כפי שנבדקה על ידי המורה, נערכה
באמצעות מבחן 2 (Chi Square).
מהממצאים עולה כי למידה בסגנונות הוראה שונים, משפיעים באופן שונה על ממדי איכות חיים
וממדי דימוי עצמי בכל אחד משלבי הניסוי.

בפרק הזמן שבתחילת הטיפול לסופו, ניכר שיש להעדיף למידה בסגנון החשיבה האלטרנטיבית
המסתעפת או המובנה, כאשר יעדי ההוראה הם שיפור שביעות רצון, יכולת/יצרנות, כוח/עצמאות,
אינטגרציה חברתית, דימוי עצמי משפחתי ושביעות רצון עצמית. לעומת זאת, אין תועלת בלמידה
בסגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת ובסגנון המובנה כאשר יעדי ההוראה קשורים בשיפור
דימוי עצמי גופני, מוסרי, אישי, זהות עצמית, התנהגות וביקורת עצמית. ממצאים אלה מאששים
באופן חלקי את ההשערה השניה ואת ההשערה הרביעית המתייחסות להשפעת הלמידה בסגנון
החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת על ממדי איכות חיים ודימוי עצמי.

זאת ועוד, ניתן ללמוד בסגנון הציווי כאשר יעדי ההוראה קשורים בשיפור שביעות רצון ויכולת/יצרנות
ודימוי עצמי חברתי. לעומת זאת, אין תועלת בלמידה בסגנון זה כאשר יעדי ההוראה קשורים
בכוח/עצמאות, אינטגרציה חברתית, דימוי עצמי גופני, מוסרי, אישי, משפחתי, זהות עצמית, שביעות
רצון עצמית, התנהגות וביקורת עצמית. ממצאים אלה מאששים באופן חלקי את ההשערה השלישית
ואת ההשערה החמישית המתייחסות להשפעת הלמידה בסגנון הציווי על ממדי איכות חיים וממדי
דימוי עצמי.

העדפת הלמידה בסגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת או המובנה על פני הלמידה בסגנון הציווי
נובעת, לפי הנראה, מהתאמת סגנונות למידה אלה ליעדי הוראה הקשורים לשיפור ממדי איכות חיים
ודימוי עצמי. זאת כיוון שלמידה בסגנונות אלה, מתבצעת על פי יכולת הלומדים ומשלבת בשיעורים
דברי עידוד ומשוב חיובי המשרים אווירה של קבלה. לעומת זאת, הלמידה בסגנון הציווי המתאפיינת
בנוקשות הבאה לידי ביטוי בדרישות לביצוע מיידי ומדויק ברמה אותה קובע המורה, אינה עולה בקנה
אחד עם יכולתם המוטורית, הפיסיולוגית והקוגניטיבית של צעירים אלה.

בפרק הזמן שבין סוף הטיפול לסוף תקופת המעקב, השפעת הלמידה בשלושת סגנונות ההוראה,
מתאפיינת אף היא, ברב גונית שבאה לידי ביטוי אצל הלומדים בהשפעה שלילית ב:

1. למידה בסגנון הציווי על כל ממדי איכות חיים וכל ממדי דימוי העצמי פרט לממד ביקורת
עצמית שם לא חל שינוי.
2. למידה בסגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת בכל ממדי איכות חיים פרט לממד
שביעות רצון. בממד זה ובכל ממדי דימוי העצמי לא חל שינוי.
3. למידה בסגנון המובנה על תחושת כוח/עצמאות ואינטגרציה חברתית ועל כל ממדי דימוי
העצמי. בסגנון זה לא הייתה השפעה בתחושת שביעות רצון ובביקורת עצמית והייתה
השפעה חיובית בתחושת היכולת.

ממצאים אלה מאששים באופן חלקי את ההשערה השישית המתייחסת לירידה בכל ממדי המחקר לאחר תקופת המעקב. השפעת הלמידה בסגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת בהשוואה ללמידה בסגנון הציווי על ממדי איכות חיים וממדי דימוי עצמי, מוסברת בהתאמת סגנון למידה המתמקד בטיפול האוטונומיה האישית, בשיקול דעת מתוך הבנה ובשיתוף פעולה. לעומת זאת, סגנון הציווי מושתת על מילוי הוראות מדויקות היוצרות, לפי הנראה, ניגוד בין מבצעה לבין תוצאותיהן. הסגנון המובנה כולל מאפיינים של סגנון הציווי בכל הקשור להוראות ברורות ומדויקות ומאפיינים של סגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת בכל הקשור ליכולת הלומדים. אפשר כי הנסיגה שחלה לאחר הלמידה בסגנון זה, נובעת מהשפעת מאפייני סגנון הציווי.

במחקר זה לא נמצאו הבדלים בין המינים בהשפעת הלמידה בשלושת הסגנונות. לפיכך ההשערה השביעית אוששה. זאת בגלל זהות במסלול הגדילה, בעיות פיסיולוגיות דומות, התפתחות במסגרות שמנעו מהנבדקים אפשרויות ביטוי של יכולות בהתחשב בייחודיות המינים ותכנית ההתערבות שנבנתה ללא התחשבות במינים.

על פי הניתוח הפרטני של יחידות הלימוד ניכר, שיש להעדיף למידה בסגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת או המובנה, כאשר יעדי ההוראה הם שיפור אינטגרציה חברתית, שביעות רצון, יכולת/יצרנות וכוח/עצמאות, דימוי עצמי משפחתי ושביעות רצון עצמית. לעומת זאת, אין תועלת בלמידה בסגנון החשיבה האלטרנטיבית המסתעפת ובסגנון המובנה כאשר יעדי ההוראה קשורים בשיפור דימוי עצמי הגופני, המוסרי, האישי, זהות העצמית, התנהגות וביקורת העצמית. זאת ועוד, ניתן ללמד בסגנון הציווי כאשר יעדי ההוראה קשורים בשיפור שביעות רצון ויכולת/יצרנות ודימוי עצמי החברתי. לעומת זאת, לא מומלץ ללמד בסגנון זה כאשר יעדי ההוראה קשורים בשיפור אינטגרציה חברתית וכוח/עצמאות ושיפור דימוי עצמי הגופני, המוסרי, האישי, המשפחתי, זהות עצמית, שביעות רצון העצמית, התנהגות וביקורת עצמית.

ממצאי מחקר זה, מלמדים כי יש להעדיף סגנונות הוראה שונים ליעדי ההוראה השונים גם בקרב הצעירים בעלי פיגור שכלי קל ובינוני. לפיכך, ההשערה השמינית המתייחסת לתחושות הנבדקים לאחר כל יחידת הוראה אוששה.

מכיוון שזהו מחקר ראשוני הנוגע לתחום הוראת החינוך הגופני בסגנונות שונים אצל צעירים הלוקים בפיגור שכלי קל ובינוני, יש להקפיד על מידה של ספקנות באשר לחד משמעיות של הממצאים העולים ממנו ולהעמידם במבחן במחקרים הנוספים.